

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים תפילין בשבת - מקורות והערות

א. תפילין בשבת

בשבת לא מניחים תפילין. הראשונים חולקים האם אסור להניח, או שאין חיוב להניח, אבל הרוצה להניחם רשאי.

אם אסור להניחם - הרי הם מוקצה בשבת ואסור לטלטלם. אם מותר להניחם, מותר גם לטלטלם.

להלכה - אסור להניח תפילין בשבת, ואסור לטלטלם לפי שדינם כלי שמלאכתו לאיסור.

"לכן השוכח את נרתיק התפילין בתוך נרתיק הטלית, וצריך בשבת לטלית, הטוב ביותר שימשוך את הטלית מתוך הנרתיק, ואם קשה לו או שהוא זקוק לנרתיק הטלית, מותר לו להוציא את נרתיק התפילין עם התפילין שבו. עם זאת, תפילין שנפלו, או שמונחות בבזיון, או שיש חשש שתפולנה, או תהיינה מונחות בבזיון, או שיגנבו אותן, מותר להרימן ולטלטלן" (שמירת שבת כהלכתה)¹.

ב. קיבל שבת ועדיין לא הניח תפילין

מי שנאנס או שכח ולא הניח תפילין כל היום, וקיבל שבת (לפני השקיעה, ויש זמן להניח תפילין לפני השקיעה) - יניח תפילין בברכה, שלא קיבל שבת על דעת שיבטל מצות עשה.

אבל אם קיבל שבת בתפילה, כלומר שכבר אמר 'מזמור שיר ליום השבת' (ואפילו אם עדיין יום, כגון שהתפלל במניין מוקדם) - לא יניח תפילין, כי מזלזל בכבוד השבת².

מקורות והערות

1. בשבת לא מניחים תפילין "דתניא ר' עקיבא אומר יכול יניח אדם תפילין בשבתות ובימים טובים ת"ל והיה לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך מי שצריכין אות יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות" (מנחות לו ב. שו"ע סי' לא סע' א).

הראשונים חלוקים האם זה היתר או איסור. כלומר, האם יש היתר לא להניח תפילין בשבת, כי אין חיוב, אבל הרוצה להניח יניח, או שיש איסור להניח תפילין בשבת. נפקא מינא- האם תפילין הן מוקצה בשבת.

הבית יוסף (סי' שח) כתב: "ודע שבספר הנקרא מקדש כתוב שאסור לטלטל תפילין". מהרלב"ח (בב"י שם) ביאר שספר 'מקדש' אוסר מפני שהוא סובר שיש איסור להניח תפילין בשבת. אבל לדעת רוב הראשונים (רש"י, תוס', רא"ש, תרומת הדשן) אין איסור להניח תפילין בשבת, אלא אם ירצה יניח, וממילא תפילין בשבת אינם מוקצה (וע"ע בברכי יוסף סי' לא ס"ק א).

הלכה, לדעת השו"ע (סי' לא סע' א) אסור להניח תפילין בשבת. ורמ"א (סי' שח סע' ד) פסק מותר לטלטל את התפילין לצורך. לדעת הט"ז (ס"ק ג) והמגן אברהם (ס"ק יא) אסור לטלטל תפילין ככלי שמלאכתו לאיסור, אלא לצורך גופו ומקומו.

אבל- בביאור הלכה (סי' לא ד"ה אסור להניח) הביא שיש חולקים וסוברים שתפילין בשבת הן כלי שמלאכתו להיתר: "והנה בדה"ח בהלכות מוקצה סתם להחמיר דאין לטלטלם כ"א לצורך גופם או מקומם וכן משמע בברכי יוסף בסימן זה. אמנם בחיי אדם משמע דכדי שלא יפלו וה"ה לכדי שלא יגנבו נמי מותר לטלטלם וכן משמע בהפמ"ג בסימן שח בסק"ג במ"ז עי"ש. וכל עצם הדין הזה מבואר בסי' שח דתלוי אם אסור הנחת תפילין בשבת וי"ט שלא לשם מצוה וא"כ לפי מה שנביא בסמוך דהגר"א הוא ג"כ מהמקילין בזה א"כ ממילא הוא ג"כ מהמקילין לענין טלטול וע"כ בודאי יש להקל בשעת הדחק וכמו שכתבתי בפנים". ואכן במשנה ברורה (ס"ק ב) כתב: "וי"א דכדי שלא יפלו או שלא יגנבו נמי מותר לטלטלם ממקום למקום ובמקום הדחק יש להקל".

בשמירת שבת כהלכתה (פרק כ סע' יד) פסק: "תפילין דינן ככלי שמלאכתו לאיסור ואסור לטלטלן. ולכן השוכח את נרתיק התפילין בתוך נרתיק הטלית, וצריך בשבת לטלית, הטוב ביותר שימשוך את הטלית מתוך הנרתיק, ואם קשה לו או שהוא זקוק לנרתיק הטלית, מותר לו להוציא את נרתיק התפילין עם התפילין שבו. עם זאת, תפילין שנפלו, או שמונחות בבזיון, או שיש חשש שתפולנה, או תהיינה מונחות בבזיון, או שייגנבו אותן, מותר להרימן ולטלטלן".

ובהערות ביאר מדוע התפילין אינן מוקצה מחמת חסרון כיס, אחרי שהרגילות להניח לזמן מועט ולשהשתמש בהם רק לצורך תפילה.

וז"ל (בס"ק לב): "צריך עיון למה אין התפילין בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס, הלא הן כלי שמלאכתו לאיסור, ואדם מקפיד שלא להשתמש בהן שום שימוש אחר, וכדלהלן סעיף יט. עיין תוספת שבת סימן שח ס"ק כא, דצריך לומר דכתבי הקודש וכדומה קלים בדרגה אחת באיסורי מוקצה. דהיינו, בנידוד התפילין דינן רק ככלי שמלאכתו לאיסור, ולא מוקצה מחמת חסרון כיס. ובשו"ע סימן שח סעיף ד מצינו שכתבי קודש הם עדיפים מכלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלם אפילו ללא כל צורך, היינו מהטעם הנ"ל. וכעין זה מצינו לגבי אוכלין, עיין סימן שח סעיף ד וסימן שי סעיף ב. אלא דעדיין יש לעיין, דשאני כתבי קודש ואוכלין, דכיון דתדירין בשימוש לא חלה עלייהו תורת מוקצה כלל... ומהגרש"ז אויערבך שליט"א שמעתי, דיתכן שכוונת התוספת שבת להתיר לטלטל גם ספרים שאין תשמישם תדיר, כגון מחזורים של ראש השנה ויוה"כ, אע"ג שאין שימושם תדיר. ובעיקר הקושיא שמעתי מהגרש"ז שליט"א דכיון שלבישת תפילין בשבת חשיב דרך מלבוש, וגם מותר להניחן בשבת לנטורי נפשיה, כמו שכתב הקרבן נתנאל סופ"ק דביצה, ע"ש, וגם מפי שאפשר להתלמד בהן דיני תפילין, לכן אף אי חשבינן ככלי שמלאכתו לאיסור מפני שסתמן למצוה דאסור בשבת, מכל מקום מוקצה מחמת חסרון כיס מיהו לא הוה, כיון שאותו השימוש שמשתמשים בחול מותר גם בשבת כשאינו מתכוין למצוה".

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' ה) נשאל "מורה מיוחד ללימודי הנחת תפילין לברי - מצוה נתקל במקרים במספר תלמידים שאין להם אפשרות לקיים את שיעוריהם אלא בשבתות, האם מותר להמורה הנ"ל ללמד בשבתות הנחת תפילין להלכה למעשה, היינו שהתלמיד יניח ויחבוש תפילין של יד ושל ראש כנהוג בימות החול".

והציץ אליעזר מצטרף בתשובתו להיתר של רב אחד ששלח לו את השאלה ומביא שם כמה צירופים להקל - שאין בל תוסיף כשלא מתכוון לצאת ידי חובה, אפשר ללמוד על התפילין ולצורך זה אינן מוקצים (כגון לראות צורת השי"ן וצורת הבתים והקשרים), מלשון רמ"א עולה שמותר לטלטלם לכל צורך, לחלק מהראשונים מותר להניח תפילין בשבת, לשיטת הב"ח מותר להניח בביתו בצנעא בלי ברכה ועוד כמה צירופים (שאת כולם ביאר כדרכו בהרחבה) וסיים את תשובתו: "עפ"י כל הנ"ל הנני מצטרף להיתרו של כת"ר להתיר למורה ביוהניסבורג ללמד לברי - המצוה שאין להם האפשרות לקיים את שיעוריהם אלא בשבתות ללמדם סדר הנחת תפילין להלכה למעשה בשבתות דהיינו שהתלמיד יניח ויחבוש של יד ושל ראש והמורה ילמדהו כיצד ובאיזה אופן עליו להניחם, ויעשה זאת בצנעא בפנים הבית, וזאת בהתחשב במקרה המיוחד שנמצאים שם בגלות ונאלצים לקיים לימודיהם שמטילים עליהם, בבחינה של כלו מעשיכם דבר יום ביומו וד"ל".

2. הט"ז (סי' תר"ס"ק ב) נשאל על קהילה אחת שנגנב מהם השופר בערב ראש השנה, וראש השנה היה בימים ה' ו' והם הצליחו להשיג שופר רק במוצאי יום ו' אחרי שהתפללו ערבית של שבת אבל לפני השקיעה. האם יתקעו? תשובת הט"ז היא יסוד גדול למקרים כגון אלו בהלכה, וכפי המקרה שלפנינו, שאדם נאנס ולא הניח תפילין ביום וקיבל עליו שבת.

להלן ביאור וקיצור תשובת הט"ז (בשילוב לשונו הקדושה): "שאלה קהל א' היה להם בער"ה שופר ובאו שודדים וגזלו אותם ונטלו גם השופר ושלחו הקהל לקהל אחר לשלוח להם ונתעכב השליח מחמת אונס ולא בא עד סוף יום ב' והיה ר"ה ביום ה"ו ובשעה שבא השופר כבר התפללו של שבת אבל עדיין היה יום גדול מהו לתקוע בעת ההיא ולא נחוש לשבות דאין תוקעין בשבת".

תשובה: המרדכי בפרק במה מדליקין כתב שרבינו יואל בתחילה התיר לערב עירובי תבשילין גם אחרי תפילין ערבית של שבת, אם עדיין יום. אבל אחרי שתלמידיו חלקו עליו, חזר בו רבינו יואל והורה לאסור, "והביא ראיה מהתוספתא בסוכה התחיל לתקוע שלישיית אפי' מיחם בידו מניחו על הארץ ואלו גבי ספק חשיכה תנן מערבין וטומנין ש"מ חומר בקבלה מבספק".

והט"ז מתקשה בראייה זו: "ואיני כדאי להכריע אבל תמוה לי הוכחה זו ממה דק"ל מן התוספתא דלק"מ דבמשנתנו אמרינן וטומנין את החמין דהיינו הטמנה לחוד לא בשום ביטול אבל היא דתוספתא מיירי להשים המיחם על האש לבשל דזה אסור אחר תקיעת שופר שלישיית".

ומוסיף הט"ז ומביא מהבית יוסף בסי' שמב שכתב בשם הרמב"ם: "כל הדברים שהן אסורין משום שבות לא גזרו עליהם בין השמשות אלא בעצמו של יום". ומלשון זו משמע שהדבר תלוי ביום ולא בקבלת האדם שבת. ואף שקיבל שבת, אין איסורי שבות חלים לדבר מצוה (לדבר הרשות לא התירו כמבואר בבית יוסף וברמב"ם שם). והביאור בזה הוא: "לדבר מצוה כגון תקיעת שופר וכיוצא הסברא להיפך דבספק חשיכה יש לאסור דשמא לילה הוא משא"כ בקיבל עליו ואוסר על עצמו האיסורים של שבת ודאי יש סברא לומר דאדעתא דהכי לא קיבל עליו דזה ודאי שכל אדם ניחא לקיים מצות הקדוש ברוך הוא ואלו היה יודע שיכול אח"כ לקיים מצוה של חובת היום לא היה מקבל עליו קדושת שבת וזה הוה כמו קבלה בטעות לענין יום המעונן דלא הוה קבלה כמ"ש בסי' רסג. דמה לי טעות דמעונן או טעות דקיום המצות בשניהם אלו ידע האמת לא היה מקבל עליו".

ויותר מזה מוסיף הט"ז: "דאפילו היה יודע שביא שופר אח"כ ואפ"ה קיבל עליו שבת דל"מ ליה לאפקועי החוב של שופר דקבלה שלו עדיף משבועה וק"ל אין שבועה חלה לעבור על המצוה". ואח"כ האריך הט"ז להוכיח מהלכות מילה (יו"ד סי' רסב) שהכל תלוי ביום ולא באדם.

ולכן מי שהניח ולא התפלל ערבית, יניח בברכה, שעל דעת זה לא קיבל שבת.

אבל אם התפלל ערבית, אע"פ שבט"ז מבואר שאף באופן זה אין זו קבלה כאשר מוטלת על האדם מצוות עשה, לא יניח.

כי האחרונים (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ח סי' יג) ביארו שאחרי ערבית אין להניח תפילין כלל, ואפילו כשמתפלל מבעוד יום, מאחר וברגע שהתפלל ערבית חלה עליו גזירת חז"ל שלא להניח תפילין בלילה שמא ישן בהם ויפיח. ואין חילוק בזה בין שבת ליום חול. ולכן אע"פ שנאמר שלעניין תפילין לא קיבל שבת, אבל כבר התפלל ערבית ולא יכול להניח תפילין.